

ХРОНІКА

DOI: 10.31393/reports-vnmedical-2024-28(1)-29

УДК: 929: 616: 37.017

ЖИТТЄВІ ПРИКЛАДИ КОРИФЕЇВ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ ЯК НЕВИЧЕРПНА СКАРБНИЦЯ ДЛЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ЛІКАРІВ

Сакович О. О., Антонюк Я. О., Гуменюк А. Ф., Жебель В. М.

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова (вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, Україна, 21018)

Відповідальний за листування:
e-mail: elena.sakovich0804@gmail.com

Статтю отримано 05 грудня 2023 р.; прийнято до друку 12 січня 2024 р.

Анотація. Професія лікаря - унікальна за комплексом вимог і потребує передовсім покликання й служіння. Моральність є одним із головних складників милосердної доктрини медицини, вона не може бути вродженою якістю душі - її необхідно культивувати, вона є продуктом суспільства та виховання, з чого випливає, що в медичній освіті цей напрямок повинен займати відне місце. Виклики сучасного періоду розвитку України особливо потребують прикладів високої етики та моральності з досвіду минулого. У роботі зібрано біографічні свідчення про лікарів різних спеціальностей, які зробили вагомий внесок у вітчизняну та світову медицину, починаючи від прадавніх часів до кінця ХХ століття та працювали на землях, що зараз входять до складу сучасної України. На таких прикладах високої моральності, відданості професії та служіння народу повинно ґрунтуватись професійне виховання лікарів, справжніх патріотів своєї Батьківщини.

Ключові слова: історія медицини, лікарі України, патріотичне виховання.

Німецький філософ і психіатр Карл Ясперс вважав, що мистецтво лікування ґрунтується на двох основах, однією з яких є природниче пізнання та його практичне застосування, іншою - людяність та жертвовність. Науковий аспект медицини вивчають в університеті, що ж стосується самовідданості лікаря, то її не можна ні навчити, ні навчитися - вона є традицією, яка передається з першого ж дня викладання медицини на прикладах і образах та поступово укорінюється в майбутньому лікареві, поки він не сповниться нею і не стане лікарем, істинним наступником Гіппократа [11].

Приклади повної жертвовності професії можна знайти серед співвітчизників, які закарбували свої імена на скрижалях історії медицини нашої країни, починаючи з прадавніх часів.

Серед стародавніх народів, які проживали на території сучасної України, найбільше пам'яток залишили після себе скіфи, які в VII ст. до н. е. населяли Крим і територію між Дніпром і Дунаєм та славились своїми медичними знаннями. Протягом століть скіфське населення визначило багато цілющих рослин, з яких значна кількість не втратила свого значення до сьогодні не тільки в народній, але й в науковій медицині. Наприклад, горицвіт, ревінь, подорожник, цибуля, часник та багато інших. Серед рослин, які використовували скіфи для лікування, було й чимало сильнотоксичних та навіть отруйних. Широке застосування в скіфській медицині мали також засоби тваринного походження (боброва струмина, жири, мозок, роги плямистого оленя, зміїна отрута). Скіфи також приділяли увагу догляду за дітьми, санітарно-гігієнічним заходам серед населення (наприклад, розробка парової "скіфської лазні"). Тодішні медики також займалися хірургічним лікуванням, проводячи такі операції: вправлення вивихів, лікування переломів, розтин абсцесів, робили трепанацію і навіть

ампутацію кінцівок, видалення зубів, застосовували як знеболювальні хмільні напої, опій, мандрагору, мали досвід використання зміїної отрути [7].

Розпад первіснообщинного ладу в наших предків супроводжувався зародженням і розвитком феодального ладу. У IX ст. виникла могутня Українська ранньофеодальна держава - Київська Русь. Безумовно, знання скіфів не зникли безвісти, а були успадковані знахарями і цілителями Київської Русі, яких високо цінували в суспільстві, називали лічцями. Про них згадується у "Руській Правді" (XI ст.) - збірці законів, складеній за часів правління Ярослава Мудрого у 1016 році. Серед лічців були спеціалісти з очних та венеричних захворювань, "кровопускателі", лікарі, що займалися лікуванням геморою, "різальники", "зубоволоки" та інші. Свої знання та секрети вони передавали з покоління до покоління, від батька до сина, створюючи так звані "сімейні школи", про які згадується у тогочасних літописах. Продовжувався розвиток акушерства та хірургії, виникла примітивна "психотерапія", яка використовувала лікування приказками, зашіптуваннями, замовляннями. З часом досвід народної медицини був узагальнений у численних травниках, зільниках й лікарських порадиниках. Одним з унікальних видань, котрі дійшли до нашого часу, є "Ізборники Святослава" 1073 та 1076 року - найстарші пам'ятки середньовічної книжності, писемності і мистецтва часів Київської Русі [7]. Із розповсюдженням християнства зростала мережа монастирів, які стали осередками просвітництва, центрами розвитку наук, зокрема й медицини. За часів князя Володимира при монастирях і церквах організовувались шпиталі для хворих та притулки для калік, старих людей. Серед ченців тієї доби варто згадати про Антонія Печерського, Агапіта Печерського Агіпія, Даміана, які славились даром зцілення й лікування хворих. *Антоній Печерський* (бл.

982-1073) - засновник Києво-Печерського монастиря, активний політичний діяч, який багато років провів в Афонському монастирі, де й засвоїв медичні знання. Антоній - цей "пречудний лікар", як іменує його монастирська хроніка, особисто доглядав хворих, яких лікував [16]. Серед чернечої братії Києво-Печерської лаври також слід згадати преподобного *Агапіта Печерського* (пом. у 1095 р.), який жив у другій половині XI століття. Агапіта Печерського вважають першим лікарем Київської Русі, він став відомим завдяки здатності лікувати важкохворих за допомогою молитви та рослин. Крім того, він прославився своєю безкорисливістю, лікуючи хворих безкоштовно, а також тим, що виликував Володимира Мономаха - майбутнього київського князя [16]. Також у Києво-Печерському монастирі служили лічці *Агіпій та Даміан*. Агіпій лікував захворювання шкіри, одночасно був іконописцем і застосовував натуральні фарби з рослинних барвників, які мали протимікробну та дезінфікуючу здатність. Лічець змащував ними рани, знімав гнійні запалення та виразки. Чернець Даміан лікував дітей [1].

В Київській Русі були і жінки - медики. Княгиня *Анна Всеволодівна* стала організатором першої в українській історії світської школи, де викладали медицину. Великим успіхом у лікуванні хворих славилась *Євпраксія Мстиславівна* - онучка Володимира Мономаха, яка стала імператрицею Візантії у 1122 році. Вона створила трактат "Алімма" (укр. "Мазі"), де розглянуто питання гігієни, педіатрії, дерматології, внутрішніх хвороб, стоматології, розміщено рецепти, описи трав, методики лікування [1].

За часів середньовіччя в Європі було перекладено трактати античних та арабських лікарів, продовжився розвиток церковних та цивільних шпиталів. Українцем, уродженцем Львівщини, який став відомим лікарем в епоху Відродження, був *Юрій Дрогобич (Котермак)* (1450-1494). Доктор медицини та філософії, ректор Болонського університету, професор Ягеллонського університету (м. Краків), мав чин королівського лікаря [18].

Славетна Запорізька Січ також мала власні, досить своєрідні, традиції лікування хвороб. Так, у козацькій медицині практикували лікування землею, яку використовували для зупинки кровотеч разом з медом, хлібом, цукром. Рани засипали сіллю. Цікавим був метод лікування лихоманки, коли з горілкою змішували золу чи гарматний порох. Козаки вміли лікувати відкриті переломи, видаляти роздроблені кістки, кулі та уламки снарядів, проводили ампутації кінцівок. Володіли мешканці Січі й основами антисептики, профілактуючи інфекційні ускладнення під час проведення хірургічних втручань. А для знезараження води, під час епідемій тифу та холери широко використовували порошок та корінь болотної лепехи, відомої під народною назвою "татарське зілля" [7].

XVII і XVIII століття стали часом нових досягнень у науці. Закономірно, продовжився і розвиток медицини.

В Європі стають відомими українські лікарі. *Данило Самійлович Самойлович* (1744-1805), який народився на Чернігівщині, - фундатор першого в Україні медичного товариства. Працюючи військовим лікарем під час російсько-османської війни 1768-1774 років, вперше зіткнувся зі спалахом чуми, боротьбі з якою присвятив усе своє подальше життя. Працював понад 20 років головним лікарем Таврійської області та Катеринославського намісництва, був організатором протичумної кампанії в південних регіонах України та Криму. Саме Д.С. Самойлович першим довів доцільність проведення щеплень проти чуми. Також вивчав сказ, написав першу працю про це захворювання "Нинішній спосіб лікування з настановою як можна простому народу лікуватися від гризної скаженої собаки і від покусання змією" [13]. Працюючи у Франції, Німеччині, Англії, лікар вивчав організацію медичної справи та вищої медичної освіти, маючи на меті найкращі надбання перенести на батьківщину. Однак незважаючи на видатні досягнення та безсумнівний авторитет Данила Самойловича, імператриця Катерина II, дізнавшись про його критику монархічного уряду, позбавила лікаря будь-яких привілеїв та встановила таємний нагляд через "неблагонадійність" [3, 4].

Олександр Михайлович Шумлянський (1748-1795) народився на Полтавщині в козацькій сім'ї. У 1783 році у Стразбурзькому університеті захистив дисертацію на тему "De structura renum" ("Про будову нирок"), здобувши ступінь доктора медицини і хірургії. У своїй дисертації вчений вперше у світі досконало описав особливості мікроскопічної будови нирок, зокрема капсулу навколо клубочка, докладний опис якої пізніше надав англійський вчений В. Боумен (капсула Шумлянського-Боумена) [3].

Полтавщина також є батьківщиною *Нестора Максимовича Максимовича-Амбодика* (1744-1812), випускника медичного факультету Стразбурзького університету, професора акушерства. Він був одним із засновників школи, де готували акушерок. Упровадив в практику акушерські щипці, катетер, запропонував конструкцію гінекологічного та пологового крісел, методику масажу матки на кулаці, автор фундаментального посібника з акушерства та гінекології. Завдяки діяльності вченого вдалось значно знизити материнську й дитячу смертність під час пологів, а напрацювання Нестора Максимовича-Амбодика є досить актуальними і в сучасній медицині [3].

У XIX-XX століттях продовжився розвиток медицини, чому сприяли чисельні війни і промисловий розвиток. Усе більше українських лікарів ставали відомими у світі.

Видатною постаттю того часу є *Ілля Ілліч Мечников* (1845-1916), який народився на Харківщині. Він був одним із засновників порівняльної патології, еволюційної ембріології, імунології та мікробіології. Закінчив природничий факультет Харківського університету, захистив докторську дисертацію з проблем зоології, працював професором в Петербурзі, Одесі на кафедрах зоології і

порівняльної анатомії, у Пастерівському інституті в Парижі. Член Французької академії наук, лауреат Нобелівської премії 1908 року з фізіології і медицини "За вивчення імунної системи" (спільно з Паулем Ерліхом). Серед найвідоміших досягнень І.І. Мечникова - відкриття фагоцитозу [12].

Справу І.І. Мечникова продовжили його учні, серед яких варто згадати В.А. Хавкіна, Я.Ю. Бардаха, О.М. Безредка.

Володимир Ааронович Хавкін (1860-1930) - відомий мікробіолог і епідеміолог. Народився в Одесі, закінчив Одеський університет. Працював на Одеській Пастерівській станції та в Пастерівському інституті. У 1892 році створив і випробував на собі першу в світі убиту протихолерну вакцину, за що був нагороджений премією Паризької академії. 1896 року брав участь у боротьбі з епідемією холери в Індії, був засновником Бомбейського бактеріологічного інституту, який названо його іменем [3].

Одеська земля є батьківщиною і *Якова Юлійовича Бардаха* (1857-1929), професора мікробіології Одеського університету, який проводив вивчення дифтерії, сказу, поворотного тифу. Професор Бардах був одним із розробників методики виготовлення протидифтерійної сироватки (1891-1894), завдяки чому було врятовано життя сотень тисяч хворих [2, 3].

Олександр Михайлович Безредка (1870-1940) - доктор медицини, мікробіолог, уродженець Одеси. Працював в лабораторії І. Мечникова в Інституті Пастера у Парижі. Досліджував проблеми імунітету та анафілаксії, з І.І. Мечниковим розробив теорію місцевого імунітету, методику вакцинації проти черевного тифу. Науковець впровадив термін "анафілактичний шок", розробив метод десенсибілізації (метод Безредка), що використовується у всьому світі [3].

Походженням з Подільської губернії (зараз - Вінницька область) є випускник медичного факультету Київського університету *Данило Кирилович Заболотний* (1866-1929) - видатний мікробіолог і епідеміолог, академік, президент Всеукраїнської академії наук. Талановитий вчений, самовідданий власній справі, він ще в студентські роки провів на собі дослід пероральної імунізації проти холери. У 1894-1895 рр. брав участь у боротьбі з епідемією холери та дифтерії в Подільській губернії, працював в осередках чуми у Маньчжурії, Китаї, Індії, де організовував заходи для боротьби з цією інфекцією, довів роль гризунів та інших тварин у передаванні збудника та епідемії. Також Данило Кирилович був знаним сифілідологом. Саме вивченню сифілісу присвячена його докторська дисертація "Питання патогенезу сифілісу". На запрошення І.І. Мечникова працював у Пастерівському інституті в Парижі, нагороджений французьким орденом Почесного легіону.

Після жовтневого перевороту 1917 року працював в Україні, з якою було пов'язане його подальше життя. Був ректором Одеського медичного інституту, де орган-

ізував першу в світі кафедру епідеміології та Одеський санітарно-бактеріологічний інститут. Данило Кирилович перебував на посаді президента Всеукраїнської Академії наук, заснував Інститут мікробіології та епідеміології (згодом Інститут мікробіології та вірусології імені Д.К. Заболотного НАН України), запам'ятався своєю беззаперечною відданістю науці, народу, особливим ставленням до молоді. У пам'ять про вченого Національна академія наук України з 1967 року присуджує премію імені Д.К. Заболотного за видатні наукові роботи в галузі мікробіології, вірусології, епідеміології [15]. Ім'я Д.К. Заболотного носить Вінницький медичний коледж.

На Вінниччині народився *Зельман Абрахам Ваксман* (1888-1973), один із засновників сучасної мікробіології. Екстерном закінчив одеську гімназію, мріючи одержати університетську освіту, емігрував у США. З.А. Ваксман став відомим після відкриття стрептоміцину, за що у 1952 році отримав Нобелівську премію з фізіології та медицини. Його називали "одним з найбільших благодійників людства", оскільки його відкриття дозволило врятувати життя хворих на туберкульоз. Кавалер ордена Почесного легіону, член Національної академії наук США [3, 13].

З Україною пов'язано життя видатного хірурга, анатома та педагога *Миколи Івановича Пирогова* (1810-1881), який своєю самовідданою працею перетворив хірургію на науку, впровадивши науково обґрунтовані методики проведення оперативних втручань. Так, М.І. Пирогов розробив прийоми, які дозволяли уникати ампутацій кінцівок унаслідок мінно-вибухових травм, поранень. Науковець започаткував використання анестезії при оперативних втручаннях, що дало змогу покращити ефективність лікування. Також М.І. Пирогов є засновником топографічної анатомії - створив анатомічний атлас "Топографічна анатомія, ілюстрована розтинами, проведеними через заморожене тіло людини в трьох напрямках". Вченого справедливо визнають батьком військової хірургії, який впровадив абсолютно новий метод догляду за пораненими, сортування поранених, що використовується дотепер під час збройних конфліктів, у війнах, надзвичайних ситуаціях. Заробляючи до кінця своїх днів медичною практикою, двічі на тиждень приймав бідняків безкоштовно, спілкуючись з місцевим населенням українською мовою [3]. Забальзоване тіло М.І. Пирогова зберігається у склепі церкви біля його будинку-музею неподалік Вінниці. Ім'я видатного науковця носить Вінницький національний медичний університет, Вінницька обласна клінічна лікарня.

Засновниками Київської терапевтичної школи були Василь Парменович Образцов та Феофіл Гаврилович Яновський. *Василь Парменович Образцов* (1851-1920) - видатний терапевт, професор медицини, новатор у галузі методів діагностики захворювань серцево-судинної і травної систем [5]. Наукова діяльність В.П. Образцова була спрямована переважно на вивчення найваж-

ливіших питань гастроентерології та кардіології, а найбільше увагу він зосереджував на розробці надійних методів фізичної діагностики захворювань органів черевної порожнини та серця. Для В.П. Образцова Україна стала батьківщиною: протягом 25 років він був професором Київського університету, завідувачем кафедри спеціальної патології. Вчений створив оригінальну школу терапевтів. Разом зі своїм учнем М.Д. Стражеском вперше у світі описав клінічну картину тромбозу вінцевих артерій серця (1909-1910 рр.), чим започаткував прижиттєву діагностику інфаркту міокарда [7].

Феофіл Гаврилович Яновський (1860-1928) народився в Подільській губернії, нині Хмельницька область. Закінчив медичний факультет Київського університету Св. Володимира, вдосконалював свої знання в інститутах Л. Пастера, Р. Вірхова, клініках Е. Лейдена, Г. Куршмана та інших. Професор Ф. Яновський займався проблематикою туберкульозу, гострих інфекційних захворювань, захворювань нирок, легень, курортологією та клінічною бактеріологією. Він першим в світі встановив прижиттєвий діагноз інфаркту легенів, описав "кон'юнктивальний симптом" при висипному тифі, який і досі вважають найважливішою диференціально-діагностичною ознакою цього захворювання, розробив диференціальну діагностику плевритів і крупозної пневмонії [11].

Продовжив славу Київської терапевтичної школи М.Д. Стражеско. *Микола Дмитрович Стражеско* (1876-1952) - видатний терапевт, який зробив значний внесок у розвиток кардіології, гастроентерології, гематології, алергології. Був одним з розробників методики огляду та перкусії живота, пальпації підшлункової залози, детально описав больові зони та точки при патології органів черевної порожнини, трактування результатів її рентгенологічного дослідження. Микола Дмитрович обґрунтував теорію ревматизму як інфекційно-алергічного захворювання стрептококової етіології, виявив зв'язок між сепсисом, інфекційним ендокардитом і ревматизмом. Разом із В.Х. Василенком створив класифікацію недостатності кровообігу, яка використовується в клінічній практиці й досі [3, 6].

Засновником вінницької терапевтичної школи є *Борис Соломонович Шкляр* (1895-1961). Близький педагог, лектор, він володів французькою, німецькою й англійською мовами, що дозволяло ретельно вивчати нову світову періодику з медицини. У 1949 р. професор Б.С. Шкляр видає підручник "Діагностика внутрішніх захворювань", який пізніше буде перевидано 6 разів. Саме за цим підручником навчались студенти всіх медичних закладів вищої освіти колишнього СРСР та СНД. Вчений протягом свого життя багато сил і енергії віддавав підготовці та вихованню і наукових працівників, серед його учнів - відомі терапевти, професори ВНМУ ім. М.І. Пирогова: Р.Й. Мікуніс, М.Г. Шверда, Ю.М. Головцев, Б.О. Зелінський, В.К. Серкова [19].

Багато століть професія лікаря була переважно прерогативою чоловіків, оскільки жінок не допускали до

навчання на медичних факультетах закладів вищої освіти, а також до лікарської діяльності. Своєрідну революцію у цьому напрямку здійснила уродженка Тернопільщини *Софія Анатасівна Окуневська-Морачевська* (1865-1926), яка, отримавши вищу медичну освіту, стала першою українкою Галичини - лікаркою в Австро-Угорщині. Працювала в Чехії, Швейцарії, Львові, спеціалізувалася на гінекології. Саме вона започаткувала використання променевої терапії в боротьбі з онкологічними захворюваннями в Галичині та Австро-Угорщині, організувала в Західній Україні курси акушерок та сестер милосердя, ініціювала створення "Лікарської комісії" - першої профспілки лікарів. Вирізняючись винятковою сміливістю, вона в роки Першої світової війни лікувала українців в австрійських таборах [17].

У роки Другої Світової війни серед фронтових лікарів жінок було 46%, серед військових хірургів - 45% [8]. Зпоміж українських лікарів, які надавали медичну допомогу в ті часи, були і майбутні професорки та видатні терапевти Л.Т. Мала та Р.Й. Мікуніс.

Видатною представницею харківської терапевтичної школи є *Любов Трохимівна Мала* (1919-2003). Досліджувала найбільш актуальні проблеми кардіології: гіпертонічну хворобу, атеросклероз, ішемічну хворобу серця, серцеву недостатність. Уперше в Україні впровадила систему поетапного лікування хворих на інфаркт міокарда. Очолювала Інститут терапії Академії медичних наук України, який після смерті носить її ім'я. Міжнародний біографічний центр Кембриджа в 1998 році включив її у видання "2000 видатних науковців ХХ століття". Учні Любові Трохимівни дотепер працюють у багатьох країнах світу, продовжуючи славетні традиції наставниці [9, 10].

Рахіль Йосипівна Мікуніс (1918-2013) - лікарка-терапевт, докторка медичних наук, професорка, після служби військовим лікарем працювала на кафедрі факультетської терапії Вінницького медичного інституту ім. М.І. Пирогова, пройшовши шлях до завідувачки кафедри. Рахіль Йосипівна вивчала проблеми діагностики та лікування серцево-судинних та ревматичних захворювань - артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця, серцевої недостатності, ревматизму тощо. Учні професорки Р. Й. Мікуніс гідно продовжують традиції своєї наставниці як на теренах України, так і за її межами [14].

Звичайно, назвати імена всіх лікарів, які зробили вагомий внесок у вітчизняну медицину в межах однієї статті неможливо. Однак слід зазначити, що наведені історичні приклади служіння своїй професії отримують достойне продовження в сучасний період випробувань, який випав на долю України. Друге десятиліття ХХІ століття стало для нашої країни часом, сповненим трагічними подіями та прикладами відваги військових медиків, які надають допомогу пораненим внаслідок повномасштабного російського вторгнення. Світова спільнота також назавжди запам'ятає героїзм медичних праців-

ників Маріуполя, Бучі, Харкова, Херсона та багатьох інших міст України, які до останнього залишалися з пацієнтами під час обстрілів та бомбардувань українських міст і сіл. Дотепер тисячі українських медиків на передовій лінії пліч-о-пліч з військовими, рятувальниками зцілюють зранені тіла та душі українців, вони є гідними нащадками наших славетних попередників. Кожен майбутній лікар в Україні може пишатися вірними синами та доньками Батьківщини, які від давніх часів і до сьогодні є прикладами служіння професії, зберігаючи історичну пам'ять заради майбутніх поколінь.

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Говорячи про медицину майбутнього категорично не можна допустити, щоб у процесі змін та розвитку такі загальнолюдські цінності, як "милосердя", "турбота", "жертвність", були забуті.

2. Майбутній лікар повинен розуміти, що лікування - це особлива, специфічна форма людської діяльності, де у професіоналізм вплітаються особливі риси характеру, а саме: гуманність, співчуття, сердечність.

3. Ми знаємо величезну кількість прикладів, коли гуманізм у діяльності лікарів та науковців у сфері медицини сприяв справжнім подвигам. Слід зазначити, що вся історія світової та вітчизняної медицини є яскравим прикладом відданого служіння своїй справі.

Саме тому особливе місце в навчанні майбутніх медиків повинно займати знання світогляду свого народу, його історії, культури, всієї системи моральних та духовних цінностей. Вагомим аспектом цього навчання має стати регулярне висвітлення внеску в світову медичну науку лікарів-гуманістів України, що не тільки вирізнялись унікальною здатністю діагностувати і лікувати хвороби, а й стали прикладом високої етики та моральності.

Список посилань - References

- [1] Bilous, V. I., & Bilous, V. I. (2019). *Історія медицини та лікувального мистецтва [History of medicine and medical art]*. Чернівці - Chernivtsi.
- [2] Bukach, V. M. (2005). *Історія Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського в особах: біографічний довідник* (с. 18-19). [History of the South Ukrainian State Pedagogical University named after K. D. Ushinsky in person: biographical guide (pp. 18-19)]. Одеса: ПДПУ - Odesa: PDPU.
- [3] Ganitkevich, Ya. V. (2009). Внесок українських лікарів у світову медицину [Contribution of Ukrainian doctors to world medicine]. *Український медичний часопис - Ukrainian Medical Journal*, 4(72), 110-115.
- [4] Dzyuba, O. M., & Smoliy, V. A. (2012). *Енциклопедія історії України: у 10 томах*. (т. 9), (с. 433) [Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 volumes] (Vol. 9), (p. 433). Київ: Наукова думка - Kyiv: Naukova dumka.
- [5] Gubergrits, N. B., Vyelyayeva, N. V., Linevska, K. Y., & Suprun, O. O. (2023). Вітчизняні науковці, які зробили значний внесок у вивчення хвороб органів травлення: образи в мистецтві. *Василь Парменович Образцов [Domestic researchers who significantly contributed in the study of digestive system diseases: images in art. Vasyl Parmenovich Obraztsov]*. *Сучасна гастроентерологія - Modern Gastroenterology*, 1, 68-73. <http://doi.org/10.30978/MG-2023-1-68>
- [6] Gubergrits, N. B., Vyelyayeva, N. V., Linevska, K. Y., & Suprun, O. O. (2023). Вітчизняні науковці, які зробили значний внесок у вивчення хвороб органів травлення: образи в мистецтві. *Микола Дмитрович Стражеско [Domestic researchers who have made important contributions to the study of digestive system diseases: images in art. Mykola Dmytrovych Strazhesko]*. *Сучасна гастроентерологія - Modern Gastroenterology*, 2, 74-80. <http://doi.org/10.30978/MG-2023-2-74>
- [7] Історія української медицини. Як лікувались наші предки [Електронний ресурс]. [History of Ukrainian medicine. How our ancestors were treated. [Electronic resource]. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича ЧНУ ім. Б. Хмельницького - Scientific Library of Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. URL: <https://www.biblioteka.cdu.edu.ua/index.php/8-novyny/711-istoriia-ukrainskoi-medytyny-yak-likuvalys-nashi-predky.html>
- [8] Knyazkova, I. I. (2014). Академик Л.Т. Малая - выдающийся ученый современности: к 95-летию со дня рождения [Academician L.T. Malaya is an outstanding contemporary scientist: on the 95th anniversary of birth]. *Мистецтво лікування - Mystetstvo likuvannia*, 1(107), 60-62. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/8189>
- [9] Lisoviy, V. M., Kapustnik, V. A., M'iasoedov, V. V., Petrova, Z. P., Korneiko, I. V., Pertseva, J. M., & Letik, I. V. (2015). *Скарбниця Харківської медицини. Постаті: біографічний довідник*. (с. 71) [Treasury of Kharkiv medicine. Personalities: reference book. (p. 71)]. Харків: ХНМУ - Kharkiv: KhNMU. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/16215>
- [10] Lisoviy, V. M., Kapustnik, V. A., Pertseva, Zh. M., Kirichok, I. V., & Semenenko, O. V. (2020). *Вірні клятві Гіппократа: розповіді про тих, хто є взірцем для прийдешніх поколінь лікарів* (с. 576-581) [Faithful to the Hippocratic oath: stories about those who are role models for future generations of doctors (pp. 576-581)]. Харків: ХНМУ - Kharkiv: KhNMU. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/28094>
- [11] Prychodko, A. M. (2010). Сторінки життя і діяльності Феофіла Гавриловича Яновського (до 150-річчя від дня народження Ф.Г. Яновського) [Chapters of Pheophil Gavrylovych Yanovsky life and work (to one hundred and fifth anniversary of Feofil Havrylovych Yanovsky)]. *Український Медичний часопис - Ukrainian Medical Journal*, 4(78), 100-102.
- [12] Rohalchuk, L. (2014). З безмежною вірою в силу науки: до 170-річчя від дня народження І. Мечникова (1845-1916). В: *Дати і події: перше півріччя 2015: календар знаменних дат* (с. 130-133). [With boundless faith in the power of science: to the 170th anniversary of the birth of I. Mechnikov (1845-1916). In: *Dates and events: the first half of 2015: a calendar of significant dates*. (pp. 130-133)]. Київ - Kyiv.
- [13] Rotar, D. V. (2015). Зельман Абрахам Ваксман - великий вчений та один з найвидатніших благодійників людства [Selman Abraham Waksman - a great scientist and one of the greatest benefactors of mankind]. *Актуальна інфектологія - Actual Infectology*, 3(8), 75-78.
- [14] Serkova, V. K. (2019). *Мікуніс Ракхіль Йосупівна*. [Електронний ресурс]. [Mikunis Rakhil Yosypivna]. [Electronic resource]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України - Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-67601>
- [15] Skrypal, I. G., Dzyuba, I. M., Zhukovsky, A. I., & Zheleznyak, M. G. (2010). *Заболотний Данило Кирилович* [Електронний

- ресурс] [Zabolotny Danylo Kyrylovych. [Electronic resource]. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України - Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-17215>
- [16] Smoliy, V. A. (chief ed.). (2003). *Енциклопедія історії України*: том 1, А-В. (с. 28-29). [Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol., 1, A-B (pp. 28-29)]. Київ: Наукова думка - Kyiv: Naukova dumka.
- [17] Ukrainka, O. (2017). *Софія Окуневська-Морачевська - перша лікарка Австро-Угорщини*. [Електронний ресурс]. [Sofia Okunevska-Morachevska - the first doctor of Austria-Hungary [Electronic resource] URL: <https://uamodna.com/articles/sofiya-okunevsjka-morachevsjka-persha-likarka-avstro-ugorschynu/>
- [18] Varvartsev, M. M. (2014). *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник - Ukraine in international relations. Encyclopedic dictionary-reference 5*, 145-146. Київ: Інститут історії України НАН України - Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine
- [19] Yurchyshina, O. A., Kravchuk, N. M., Sukhareva, L. V., Melnyk, M. I., Kovalenko, V. A., Bondarchuk, Y. S., & Bilovus, G. A. (2020). *Вінниця - місто послідовників М. І. Пирогова* (с. 187-199) [Vinnytsia - the city of followers of M. I. Pirogov (pp. 187-199)]. Вінниця: Нова Книга - Vinnytsia: Nova knyga.

LIFE EXAMPLES OF LUMINARIES OF UKRAINIAN MEDICINE AS AN INEXHAUSTIBLE TREASURY FOR PATRIOTIC EDUCATION OF DOMESTIC DOCTORS

Sakovych O. O., Antoniuk Ya. O., Gumeniuk A. F., Zhebel V. M.

Annotation. *The profession of a doctor is unique in terms of a set of requirements and requires, first of all, vocation and service. Morality is one of the main components of the compassionate doctrine of medicine, which in itself cannot be an innate quality of the soul - it must be cultivated. This is a product of society and education, which means that this direction should have a worthy place in medical education. The challenges of the modern period of development of Ukraine especially need examples of high ethics and morality from the experience of the past. The article presents biographical data on doctors of various specialties who have made a significant contribution to domestic and world medicine from ancient times to the end of the twentieth century and who worked on the territory of modern Ukraine. These examples of high morality, devotion to the profession and service to the people should be based on the professional education of doctors, true patriots of their homeland.*

Keywords: *history of medicine, doctors of Ukraine, patriotic education.*
